

HALABUK JÓZSEF*

A műszaki fejlesztés nivója és a területfejlődés összefüggései

(Albertfalva településfejlődése a XIX. és a XX. században)

Az útkeresés évszázadaiban a műszaki fejlődés (szűkebben értelmezetten) önmaga körében és (tágabban véve) egy-egy adott tájegység keretei között sokféle megjelenésű lehet. Mind a történeti közgondolkodásunkban, mind a (szak) történetírásunk szemléletében inkább az egyedi alkotások, fejlesztések, valamint az egyes üzemek múltja vívott ki magának figyelmet. Feltűnő jelenség továbbá az is, hogy ezek értékelése – szokásos módon –, kevés kivételtől eltekintve, szinte kizárólag egysíkúan történik. Ez az eljárás meglehetősen alkalmas arra, hogy bizonyos minőségi tartalmakat csak korlátozott mértékben ismerjünk fel, illetve arra, hogy az olykor „lázás” útkeresésünk során a valóságban már meglett útírányt végül is ne ismerjük fel. Nemzeti fejlődésünk keretén belüli műszaki, tudományos előrehaladásunk útjának értékelése során egyáltalán nem fordítunk kellő figyelmet a topográfiai kérdések értelmezésére: egy-egy lakó- s munkahelyi szerepkört együttesen betöltő településfejlődési, fejlesztési szerep megítélésére.

Albertfalvát tetszőleges, de nem véletlenszerű módon választottuk ki eziránybeli kutatásaink alapjául.¹ Munkamódszerünkre – a több szakterületi vizsgálódást magában foglaló – várostudományi kutatás volt jellemző. A község történetét (mint az egyetemes s a nemzeti történet szerves alkotórészét) a magyar helytörténetírás nemes hagyományait felelevenítő és folytató keretek között kívántuk megírni.

Tényszerűen megállapítható, hogy nemzetközi szinten nem tartozik a különlegességek sorába az olyan nivójú település, amely élete során önmaga fejlettségénél magasabb színvonalú képződményt kelt életre².

Albertfalvát Buda főváros déli határvonalán 1815-ben alapította – a Habsburg-család ráckevei magánbirtokán – **Georch Illés** uradalmi prefektus. Georch a korareformkori magyar tudományos és politikai közélet közismert jelentős személyisége volt. A birtok akkori haszonélvezője a nyitott gondolkodású **Albert** szász-tescheni herceg volt. A település alapításában tevőlegesen részt vett, a hercegi birtokot jószágkormányzójaként kezelő, neves **Wittmann Antal**. Az újonnan kiépített országút két oldalán párhuzamosan elhelyezett ötven házhely alkotta a községet. Albertfalva (kézműves) iparos falu volt. Főként faiparosok lakták. Jogi értelemben lakói kizárólag uradalmi zsellérek voltak, de maga az uradalom nem tartott igényt sem szakmunkájukra, sem pedig termékeikre – kizárólag pénzübeli adóztatásukra szorítkozott. E körülménnyel azonban a helyi mesteremberek megmenekültek a kontárság vádjától. Az iparossága fővárosi térnyerését még a rettenetes 1838-as dunai árvíz sem tudta megtörni. Jelentősége topológiai méreteit sok nagyságrenddel meghaladta. Georch az itteni ipartelepítés révén a kapitalizálódást kívánta erősíteni, ami pedig végső sorban a magyar polgárosodást

* BME Kandó Kálmán Villamosmérnöki Főiskolai Kar, Humánfejlesztési és Módszertani Intézet, 1084 Budapest, Tavaszmező u. 17.

mozdította elő. Albertfalva elképzelt fejlődési útja nem a gyáripár kialakulása felé mutató volt, hanem a szövetkezett ipari termelés irányába tekintő. A község alapítói reménye szerint – **gróf Széchenyi István** szavait kölcsönvéve – e közösség léte értelmét az jelentette, hogy „*általán véve javította legyen az ország fővárosának és így az országnak létét*”.

Az óhajtott hatást Albertfalva település-szerkezeti szerepe nem tudta elérni. Ennek egyértelmű történeti oka a győztes 1848-as polgári forradalmat követő nemzeti szabadságharcot leverő külföldi ellenforradalmi fellépés, amely a közösség fejlődése társadalmi-gazdasági alapjait lehetetlennítette el. A közösségi lét torzóban maradt, illetve azzá vált. Ez a tény azt is jelenti, hogy a kedvezőtlen folyamatokkal szemben – identitására alapozottan – folyamatosan szembeállította saját helyesbítő törekvéseit. Ezek bizonyos eredményeket valóban el is értek. Így a község léte teljes időszakában – ha korlátozott mértékben is – a településstruktúra fejlődési tényezője maradt. Tette ezt a maga életszerűségében, sőt – éppen a fejlődése és lényegében tudatosan felvállalt, valamiféle küldetéstudatként felfogható álláspontja alapján - sokszinűbben, mint egy átlagos sorsú falu. A történeti kutatás által nyomatékosan igazolható, hogy (az alapításkori korszerűség mellett) a helyi iparúzés műszaki, illetve üzemszervezési nívója – az említett helyesbítő, módosító lépések révén – kellően, iránymutatóan magas volt. A településjelleg pedig nem a szokványos jellemzői okán, hanem az általa megtestesített szerepköre révén nyilvánult meg. Mindkét – a valóságban természetesen egyáltalán szét nem váló, választható – terület ilyen jellegű továbbfejlődését (esetenként pedig még az adott korszakbeli állapotát is) külső, az országos fejlődésből sem okvetlenül következő támadások akadályozták meg. (Példaképpen említhető a helybeli repülőgépgyártás sorsának története.)

A technikai színvonal meghonosítása, illetve e törekvésnek az adott területen, az adott üzemszervezési formák között való termelői elfogadása, azaz üzemeltetése, nem más, mint egy minőségi szint, ha általában nem is tudatos, de feltétlenül akaratlagos elfogadása. Albertfalva esetében ez a körülmény azt jelentette, hogy mind az általános urbanisztikai jegyek, mind a termelés- (szolgáltatás) szférája vonatkozásai kapcsán (újabb) szerves fejlődési és a napi élet területein megnyilvánuló kapcsolat jött létre általa Budapest és a kontinens között. Az alapítás körüli viszonyok, mint valamiféle küldetéstudati megfogalmazódások, a nagy európai polgári forradalmi hullám lezáró évében öltöttek formát. A későbbiekben szükségessé váló fejlődést helyesbítő lépések, törekvések is kellő összhangban voltak a mindenkori korszerűnek nevezhető nemzetközi folyamatokkal.

A torzóban maradás, vagy azzá válás szerepköre tehát csak igen kismértékben függött az adott település belső viszonyaitól, az önépítése eredményeitől, eredménytelenségeitől. E téren döntően a rajta, sőt még a fővárosfejlődésen is kívülálló, annak nem szerves részét képező, a szociális minősítése terén ellenforradalminak bélyegezhető hatások játszottak szerepet. (A település alapértékeinek kibontását az 1849 és 1867 közötti önkényuralom törte ketté. Szerepköre teljes megsemmisítésére pedig a fővárosi várostestbe történő becsatolása [nem maga a kívánatos tény, hanem annak megtörténi körülményei] törekedett.)

Meg kell említenünk, hogy e kistérség urbanisztikai szerepköre ma sem tekinthető rendezettnek, noha objektív adottságaiban és lakói identitásában egyaránt fellelhető ennek a lehetőségnek kellő és korszerű (a jövőbe is mutató) eshetősége.

Tudományos, illetve tudományos közéleti és politikai kérdés, hogy a gazdaság- és különféle társadalomtudományi kutatások révén miért tudunk csak olyan keveset e kérdéskörben? Kérdéskörrel van szó – véleményünk szerint –, mivel nyilvánvalónak tartjuk, hogy az említett községhez, településtudományi szerepkörét vizsgálva, hasonló adottságokkal és elvárásokkal rendelkező számos akadt a Kárpát-medencében. Az egyes szerepköri tartalmak természetesen az adott viszonyok keretei között megszabottak voltak és azok ma is.

IRODALOM

1. Halabuk József: Albertfalva története a kezdetektől a századfordulóig. Budapest, 1997.
2. Halabuk József: Budapest városszerkezete és gyáripár településének történeti kérdéseiből. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Budapest, 1997., 209–211.